

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

1-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 1 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Xadjamuratova Matlyuba Xashimovna</i> YOSHLARNI IJTIMOIIY HIMOYA QILISHNING TARIXIY ILDIZLARI	11-15
<i>Abdimo‘minov Oybek Bektemirovich</i> MARKAZIY OSIYODA KO‘PTOMONLAMA MUNOSABATLAR: TARIXIY YONDASHUVLAR, SIYOSIY VA IQTISODIY INTEGRATSIYA	16-22
<i>Шадманов Турдибай Рузибаевич</i> ПРОБЛЕМЫ ПЛАНИРОВАНИЯ ПРИ СТРОИТЕЛЬСТВЕ ЖИЛЬЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В ПЕРИОД 1940-1960 ГГ	23-27
<i>Мирзаева Наргиза Беркиновна, Рузиева Мухлиса Баходир кизи</i> ИНВАЛИДНОСТЬ И ЕЕ ИСТОРИЯ. СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ИНВАЛИДОВ В УЗБЕКИСТАНЕ	28-33
<i>Abdug‘aniyev Bekzod Abduvali o‘gli</i> SUG‘DIYLARDA DIN MASALASI: ZARDUSHTIYLIK VA MAZDAKIYLIK	34-40
<i>Umrzoqov Maqsud Shokirovich</i> V.L.VYATKINNING SAMARQANDNING TARIXIY YODGORLIKLARINI O‘RGANISHGA DOIR ISHLARI	41-46
<i>Ochildiyev Lochinbek</i> QASHQADARYO VOHASI TARIXIY-MADANIY YODGORLIKLARI, ZIYORATGOHLARI ULARNING TARIXIY-ETNOGRAFIK XUSUSIYATLARI	47-56
<i>Mamatqulov Bekzod, Bozorov Alisher</i> O‘ZBEKISTONDA SANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHIDA JANUBIY VILOYATLARNING O‘RNI (1924-1991-YILLAR)	57-64

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Мамажонов Акрамжон</i> МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР (УМУМЛАШГАН ДАРОМАДЛАР) ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТ ВА УНИ ШАКЛЛАНИШИ	65-71
<i>Xolmurotov Xolilla</i> O‘ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINI RIVOJLANTIRISH VA ENERGOSAMARADORLIKNI OSHIRISH ISTIQBOLLARI: IQTISODIY VA IJTIMOIIY TAHLIL	72-83
<i>Karimov Khojakbar</i> INNOVATION POTENTIAL AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN’S MANUFACTURING SECTOR: ENHANCING EFFICIENCY THROUGH AI-DRIVEN MANAGEMENT OF INNOVATIVE INFRASTRUCTURES	84-90
<i>Тўлаков Улуғбек Тошмаматович</i> СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР	91-105

<i>Xolmurotov Fozil</i> RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH VA EKSPORTNI RIVOJLANTIRISH ORQALI MINTAQAVIY IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH: NAZARIYA VA AMALIY YONDASHUVLAR	106-118
<i>Komilov Bakhtiyorjon</i> OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA	119-129
<i>Abdusattorov Sodiqjon</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI TURLARI	130-134
<i>G'anibayev Ilxomjon</i> AUDITORLIK DALILLARI ISHONCHLILIGINI TA'MINLASHDA INTERVYU USULINING AHAMIYATI	135-145
<i>Akhmedov Khasan</i> ISSUES OF IMPROVING THE SYSTEM OF COMPENSATION PAYMENTS UNDER COMPULSORY CIVIL LIABILITY INSURANCE	146-153
<i>Саттаров Абдусамат Умиркулович</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЁТДА БАҲОЛАШ МЕТОДИКАСИ ВА УНДА ЭКОНОМЕТРИК УСУЛЛАР	154-159
<i>Musamukhamedov Azimjon Jamoliddinovich</i> O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MIKROMOLIYA: BARQARORLIK VA FAROVONLIK SARI ADOLATLI YO'L	160-168
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Xaitov Elmurod Bekturodovich</i> DUNYO AHOLISINING O'SISH DINAMIKASIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOY KO'RSATKICHLAR VA AHOLI HAYOT SIFATI	169-174
<i>Abdullayeva Xulkar Raxmatullayevna</i> BIOEPISTEMOLOGIYA YOKI EPISTEMOLOGIYADA FANLARARO YONDASHUVLAR	175-179
<i>Sulaymonov Maxmudjon Shuxratbekovich</i> O'ZBEKISTONDA FUQAROLIK POZITSIYASI SHAKLLANISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI IJTIMOIY OMILLARNING FALSAFIY TAHLILI	180-185
<i>Berdaliyeva Sevara</i> YUSUF XOS HOJIBNING AXLOQIY QARASHLARINI SHAKLLANISHINING TARIXIY-IJTIMOY OMILLARI	186-198
<i>Ergashev Urolbek Berkinovich</i> AHMAD TOSHKO'PRIZODA ILMLAR TASNIFINING AHAMIYATI	199-205
<i>Qaxorov Pulotjon Xursanmurodovich</i> INSON GO'ZALLIGI VA UNING AXLOQIY BAHOSI	206-211
<i>Абдуллаходжаев Гайрат</i> ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ	212-215
<i>Ro'ziyev Maqsud O'rinovich</i> ABULHASAN BAXMANYOR SHAXSIYATI VA MA'NAVIY MEROSI	216-220

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>O'zbekov Umidjon Narzullo o'g'li, Boboqulova Nilufar Xayrullo qizi</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISH	221-225
<i>Kamalova Madina</i> CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDA BOLA RUHIYATI	226-230
<i>Karimov Rivojiddin Gulamjonovich</i> DISCOURSE AND ITS LINGUOCULTURAL INTERPRETATION	231-240
<i>Baxtiyorova Maftuna Baxtiyorovna</i> INGLIZ TILIDA ANTROPONIMIK BIRLIKLARNING LEKSIK-SEMANTIK TAHLILI	241-246
<i>Nurmuxammedov Yusuf Shakarboyevich</i> FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING MA'NO QATLAMLARI, METAFORA VA METONIMIYA KABI LINGVISTIK HODISALAR BILAN ALOQASI	247-251
<i>Xujakulov Ravshan Isroilovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA XALQ TABOBATIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING DERIVATSION TADQIQI	252-258
<i>Olimova Khurshida Vaydillayevna</i> PROPER NOUNS IN ENGLISH AND UZBEK: STRUCTURE AND THEIR UNIQUE FEATURES	259-263
<i>Ermatov Ixtiyor, Risqulova Muslima</i> "DEVONU LUG'OTIT TURK" ASARIDA TOPONIMLARNING BERILISHI	264-269
<i>Abduraimova Dinara Bahodir qizi, Abdullayeva Nilufar Ramazonovna</i> INGLIZ TILIDAGI LEKSIK MATERIALLARNI BOYITISHDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARNING O'RNI	270-273
<i>Mardonov Maxmud</i> LATIFALARNI TASNIF QILISH MEZONLARI VA TASNIFOTI	274-280
<i>Nazarov Sardor Shamurodovich</i> A COMPARATIVE STUDY OF STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGE WORD COMBINATIONS	281-284

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Абдурасулова Кумриниса Раимкуловна, Каракетова Дилноза Юлдашевна</i> КРИМИНОЛОГИЯДА САБАБИЯТ	285-302
<i>Yumatov Bogdan Olegovich</i> APPROACHES TO UNDERSTANDING THE PRINCIPLES OF ANTI-CORRUPTION MONITORING	303-309
<i>Абдурахманова Нодирахон</i> ПРОБЛЕМЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ СМАРТ-КОНТРАКТОВ В ЗАКОНОДАТЕЛЬНО УЗБЕКИСТАНА	310-317
<i>Бекбутаева Лобар</i> СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ ДЕТЕЙ-СИРОТ И ДЕТЕЙ, ОСТАВШИХСЯ БЕЗ ПОПЕЧЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ СТАНДАРТЫ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ	318-323

<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i> CHIQUINDILARNI TRANSCHEGARAVIY TASHISH VA OLIB O'TISHNING XALQARO HUQUQIY TARTIBI	324-329
<i>Саидов Шохруххон Музаффарович</i> ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИНИНГ ҲУҚУҚ ИЖОДКОРЛИГИ ФАОЛИЯТИДАГИ ИШТИРОКИНИ БАҲОЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	330-338
<i>Maxmudov Sunnat Azim o'g'li</i> AYBLILIK TO'G'RISIDAGI MASALANI HAL QILMAY TURIB JINOYAT ISHINI TUGATISH TARTIBI: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR TAHLILI	339-348
<i>Inomxo'jaeva Sanobar Muxammadixonovna</i> JAMIYATDA HUQUQIY ONGNI RIVOJLANTIRISHDA HUQUQIY TARBIYA USULLARINING AHAMIYATI	349-355
<i>Mirzakarimova Dilafruz Doniyorovna</i> SUN'IY INTELLEKT, ROBOTOTEXNIKA VA HUQUQ: SUN'IY INTELLEKTNING XAVFSIZ KIBERXAVFSIZLIK TIZIMLARIGA TA'SIRI	356-362
<i>Raximjonova Nargizaxon Raximjonovna</i> YAGONA JINOYATNING JINOYAT-HUQUQIY TAVSIFI	363-368
<i>Dehqanov Raxmatilla Mirzaraxmat o'g'li</i> ISTE'MOLCHILAR ISHTIROKIDAGI TRANSCHEGARAVIY MUNOSABATLAR UCHUN QO'LLANADIGAN HUQUQ	369-374
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Iminaxunova Iroda Xuseynovna</i> DIAGNOSTIK YONDASHUV ASOSIDA XORIJIY TILNI O'QITISH IMKONIYATLARI	375-379
<i>Xusanova Mohira</i> XORIJIY TILLARNI O'QITISH VA NAZORAT QILISHNING MAZMUNI	380-386
<i>Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich</i> TEXNIK VA SAN'AT FANLARINI INTEGRATIV O'QITISHDA SINERGETIK KOMPETENTLIKNI TAKOMILLASHTIRISH	387-391
<i>Erkulova Feruza Melikuziyevna</i> THE ROLE OF METHODOLOGICAL TRAINING IN ENHANCING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS	392-402
<i>Malikova Madina Abduraxmon qizi</i> INGLIZ TILI DARSLARINI O'QITISH JARAYONIDA HAMKORLIK VA KOOPERATIV O'QITISH TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING USTUVOR USULLARI	403-407
<i>Умаров Азиз Авазович</i> РОЛЬ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ	408-412
<i>Рахмонова Шалола Фахриддин кизи</i> ЖАМИЯТ РИВОЖЛАНИШИДА МЕДИА КОМПЕТЕНЦИЯНИНГ ЎРНИ	413-417
<i>Boymirzaeva Raximaxon Xoshimjonovna</i> XALQ TA'LIMI PEDAGOGLARNI MALAKASINI OSHIRISH JARAYONIDA HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHGA OID XORIJ TAJRIBASI	418-427

<i>Jamolova Mohigul Baxtiyorovna</i> BO'LAJAK CHET TILI FANI O'QITUVCHILARINING TANQIDIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA METODIK ASOSLARI	428-432
<i>Raxmatov Mirzo Mukimovich</i> BO'LAJAK INFORMATIKA O'QITUVCHILARIGA DASTURLASH TILLARINI O'QITISHNI TAKOMILLASHTIRISHDA SEMIOTIK YONDASHUV	433-438
<i>Umirova Mamlakat Imomovna</i> NUTQIY MADANIYATNI O'STIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI	439-442
<i>Nafasov Arslon Komilovich</i> TARIX FANINI O'QITISH PEDAGOGIK TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA	443-448
<i>Valiyeva Nasiba Xadiytullayevna</i> OLIY TA'LIMDA O'QITISHNI RAQAMLASHTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK METOD VA MODELLAR	449-455
<i>Мухаммадиева Угилрой Холмуродовна</i> ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ И КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБЛАСТИ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА У СТУДЕНТОВ	456-463
<i>Qosimova Ozoda Xudoynazarovna</i> PEDAGOG XOTIN-QIZLARNING IJTIMOY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY- PEDAGOGIK TAHLILI	464-472

Received: 20 December 2024

Accepted: 5 January 2025

Published: 15 January 2025

Article / Original Paper

FOREIGN EXPERIENCE OF INCREASING LEGAL AWARENESS AND LEGAL CULTURE IN THE SYSTEM OF ADVANCED QUALIFICATIONS OF PUBLIC EDUCATION TEACHERS

Boymirzayeva Rakhimakhon Khoshimjonovna,

Senior lecturer of the department

"Civil, criminal law and process",

Namangan State University

Abstract. This article analyzes issues focused on foreign experience and some of its features in the development of legal consciousness and increasing legal culture in the process of professional development of teachers working in the public education system. Recommendations are given for the introduction into the educational process of foreign methods of increasing the legal consciousness and legal culture of school teachers in the process of professional development by using foreign experience in advanced training of educational institutions to improve the legal culture of students in the process of professional development. In the process of advanced training, conclusions are given about improving the legal culture of the student.

Keywords: legal knowledge, legal awareness, legal culture, methods, legal clinic, advanced training, student, advanced training.

XALQ TA'LIMI PEDAGOGLARNI MALAKASINI OSHIRISH JARAYONIDA HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHGA OID XORIY TAJRIBASI

Boymirzaeva Raximaxon Xoshimjonovna,

Namangan davlat universiteti,

Yuridik fakulteti, Fuqarolik, jinoyat huquqi va protsessi kafedrası

katta o'qituvchisi

E-mail: boymirzayevaraximaxon75@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada, xalq ta'limi tizimida faoliyat olib boruvchi pedagog kadrlarni malaka oshirish jarayonida huquqiy ongini rivojlantirish va huquqiy madaniyatlarini yuksaltirishda xorij tajribasi va uning ayrim xususiyatlariga qaratilgan masalalar tahlil etilgan. Malaka oshirish jarayonida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini yuksaltirishda malaka oshirish ta'lim muassasalarida horijiy tajribalarni qo'llash orqali, maktab o'qituvchilarini malaka oshirish jarayonidagi huquqiy ong va huquqiy madaniyatlarini oshirishga oid xorijiy metodlarni dars jarayoniga joriy qilishga doir tavsiyalar berilgan. Malaka oshirish jarayonida tinglovchining huquqiy madaniyatini yuksaltirishga oid xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy bilim, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, metodlar, yuridik klinika, malaka oshirish, tinglovchi, kasbiy rivojlanish.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I1Y2025N57>

Kirish. Zamonaviy sharoitda demokratik va insonparvarlik tamoyillariga muvofiq rivojlanish yo'lini tanlangan har bir davlatning ijtimoiy maqsadi adolatli fuqarolik jamiyatini barpo etishdan iborat. Fuqarolar, ularning ishonchli vakillari (deputatlar) tomonidan amalga

oshiriladigan jamiyat hayotini tartibga solish va boshqarishning mazkur shakli har bir shaxsning chuqur, puxta huquqiy bilimlarga ega bo'lishini taqozo etadi. Binobarin, huquqiy jamiyatda qonun ustuvorligi, fuqarolarning ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan o'zaro tengligi ustuvor tamoyillar sanaladi. Shu sababli O'zbekistonda turli yo'nalishlarda faoliyat olib borayotgan oliy ta'lim muassasalarida huquq fanlarining o'qitilishi, malaka oshirish jarayonida xalq ta'limi pedagog-xodimlarini maktab ta'limi mutaxassisi sifatida tinglovchilarning ixtisoslikka doir huquqiy jarayonlarni to'g'ri, oqilona tashkil etish, huquqiy masalalarni ijobiy hal qilish kompetentligiga ega bo'lishlarini ta'minlashga jiddiy e'tibor qaratilmoqda.

Xorijiy mamlakatlarning bu boradagi tajribalarini o'rganish esa malakali, kuchli raqobatga bardoshli mutaxassislarni qayta tayyorlashga va malakasini oshirishga yordam beradi. Bugungi kunga qadar ko'pgina mamlakatlarda "Street Law" ("Ko'cha huquqi") dasturi qo'llanilmoqda. Dastur doirasida tinglovchilarga beriladigan huquqiy bilimlar amaliy xarakteriga egaligi bois u "Street Law" degan nom olgan. Ushbu dasturning shakllanishi Li Arbetman (Lee Arbetman) nomi bilan bog'liq. Li Arbetman dasturning muallifi sifatida Meksika, Ukraina, Turkiya va Gruziyada "Street Law" bo'yicha treninglar tashkil etgan. "Street Law" dasturining mohiyati quyidagicha: 1972-yilda Jorjtaun universitetining kichik huquqshunoslik fakulteti tinglovchilari Vashingtondagi maktab o'quvchilari uchun huquq darslarini tashkil etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqdi. Volontyorlik faoliyatiga asoslanuvchi ushbu dastur doirasida o'quvchilarga har bir shaxs kundalik faoliyati jarayonida duch keladigan ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy mazmundagi munosabatlar jarayonida o'zining va boshqalarning huquqlarini anglash, ularga hurmat bilan munosabatda bo'lishga oid amaliy bilimlar interfaol o'qitish metodlari asosida beriladi. Shaxsni huquqni muhofaza qilish organlarining vakillari qo'lga olsa, huquqi bo'lgani holda turar-joy yoki ishga ega bo'lmasa, iste'molchi sifatida to'lovni amalga oshirgan holda shaxsga sifatsiz mahsulotlarni taqdim etilsa – bu kabi vaziyatlarda u qanday yo'l tutishi zarur. "Street Law" dasturi shu kabi hayotiy vaziyatlarga tayangan holda o'quvchilar o'rtasida amaliy huquqiy bilimlarni targ'ib qilishga asoslanadi. Dastlab, 1972-73-yillarda AQShning bir necha maktablarida targ'ib etilgan dastur g'oyalarini bugungi kunda 40 dan ortiq davlat o'zining huquqiy ta'lim tizimiga tatbiq etmoqda. "Street Law" dasturi quyidagi uchta xususiyatga ega:

1. Amaliy o'rgatish. Uning doirasida fuqarolarning huquq va majburiyatlar, tegishli mamlakat qonunchiligining asoslari, xalqaro inson huquqlari va demokratik boshqaruv tizimlarining faoliyati birlamchi manbalarga tayangan holda o'rganiladi.

2. Interfaol metodlar yordamida hayotiy muhim huquqiy faoliyat ko'nikma-malakalarini rivojlantirish. Bunda o'quvchilarda interfaol metodlardan foydalanish asosida saylovlar hamda huquqiy munosabatlar jarayonida ishtirok etish, mamlakat qonunchiligi asoslarini targ'ib qilish, huquqiy mazmundagi ziddiyatli muammolarni hal etish, huquqiy munosabatlar jarayonini tanqidiy tahlil qilish ko'nikma va malakalari shakllantiriladi.

3. Huquqshunos mutaxassislarni ta'lim jarayoniga jalb qilish. Unga ko'ra huquqshunoslar ekspertlar sifatida maktablardagi ta'lim jarayonlarida ishtirok etib, o'quvchilarning mamlakat qonunchiligi asoslaridan xabardorliklarini, qonunlarga munosabatlarini va huquqiy munosabatlarda jarayonidagi ishtirokini kuzatadi [1].

Ayni o'rinda shuni ham qayd etib o'tish kerakki, bugungi kunda O'zbekistonda ham "Street law" dasturining g'oyalarini amaliyotga tatbiq etishga e'tibor qaratilmoqda. Xususan,

“Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish Konsepsiyasi”da ta’lim muassasalarida huquqiy bilimlar targ’ibotini kuchaytirish, o’quvchilarning huquqiy bilimlarini mustahkamlashga oid amaliy ko’rsatmalar keltirilgan. “Street law” loyihasi amalga oshirilishini metodik ta’minlash choralarini ishlab chiqish; ko’ngillilar guruhlar uchun interaktiv mashg’ulotlar olib borish metodikasi bo’yicha treninglar o’tkazish; ko’ngillilar tomonidan maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyalanuvchilari hamda umumta’lim maktablari o’quvchilari uchun mashg’ulotlar o’tkazish”[2] ko’rsatib o’tilgan. “Inson huquqlari nima uchun o’rgatiladi?” degan savolga 1980-yildayoq, — “Inson huquqlari dunyodagi har qanday odamning qadr-qimmati hurmat qilinadigan va himoyalangan munosib va madaniy hayotga bo’lgan talabga asoslangan. Inson huquqlari haqida gapirganda biz nafaqat jismoniy ehtiyojlarimiz haqida, balki insoniyatning aql-idrok va xabardorligini yaxshilash va ehtiyojlarimizni qondirish uchun bizga imkon beradigan yashash sharoitlari haqida gapiramiz” [3,171-b] deb javob berilgan edi.

Materiallar va metodlar. Ta’kidlash joizki, huquqiy madaniyat amaldagi qonunchilik asoslari borasidagi muayyan bilimni, undan foydalanish ko’nikmasini nazarda tutadi. Jamiyat huquqiy tizimi hamda amaldagi qonunchilik haqida zaruriy bilimlarga ega bo’lmasdan turib, fuqarolar o’z huquq va burchlarini amalga oshira olmaydilar hamda o’z manfaatlarini himoya qila olmaydilar. “Huquqiy madaniyat” iborasi jamiyat huquqiy tizimini, huquqiy ustqurmasini tavsiflash uchun qo’llaniladi. Jamiyat huquqiy madaniyatini tahlil etishda asosiy e’tibor huquqiy hodisalarning rivojlanish darajasiga, huquqiy qadriyatlarning, inson huquq va erkinliklari ta’rifi va izohiga, jamiyatda fuqaroning muhofazalanganlik holatiga qaratiladi. “Huquqiy madaniyat” tushunchasi muayyan jamiyatda huquqiy hayotning “sifatiga” beriladigan bahoni, uni boshqa ilg’or huquqiy andozalar, ideallar va qadriyatlar bilan qiyoslashni nazarda tutadi. Qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimida tinglovchilarni huquqiy ong va huquqiy madaniyatini yuksaltirishning nazariy jihatlarini tahlil etishda yuqoridagi masalalarni ko’rib chiqish zarur hisoblanadi.

Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish Konsepsiyasida “o’quv jarayoniga klinik yuridik ta’limni tatbiq etish yuzasidan yetakchi xorijiy mamlakatlarning ijobiy tajribasidan keng va unumli foydalanish”[4] ga alohida e’tibor berilgan. Bundan xulosa qilish mumkinki, huquqiy ta’lim xorijiy tajriba asosida takomillashib boradigan jarayon hisoblanadi. Bugungi kunda yuridik klinikaning tashkil etilishi xorijiy davlatlarda huquqiy ta’limni tashkil etishning tobora keng ommalashayotgan shaklidir.

Yuridik klinika – maqsadi aholiga bepul yuridik yordam ko’rsatishdan iborat bo’lgan notijoriy ta’lim (u notijorat tashkilot sifatida ro’yxatdan o’tkazilishi mumkin) [5,112-b]. Yuqorida aytib o’tilganidek, yuridik klinikalar odatda huquqshunoslik yo’nalishida faoliyat yuritadigan oliy ta’lim muassasalari qoshida tashkil etiladi hamda malaka oshirish jarayonida tinglovchilar uchun metodik maslahat beradi; aholi uchun esa bepul yuridik xizmat ko’rsatadi, ya’ni, oliy ta’lim muassasalari negizida turli ijtimoiy yo’nalishlari bo’yicha huquqshunos kadrlar (yuristlar)ni tayyorlash dasturi sifatida tinglovchilar pedagog-kuratorlar kuzatuvi ostida ijtimoiy himoyalangan fuqarolarga huquqiy yordam ko’rsatadi, jamoat manfaatlarini huquqiy himoya qiladi. Demak, yuridik klinikalarda tinglovchi va tegishli oliy ta’lim muassasalarining pedagoglari nazariy bilimlarini amaliyotda qo’llash orqali kasbiy kompetentlik sifatlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega. Mustaqil atama sifatida “yuridik klinika” tushunchasi dastlab 1896-yilda “Yuridik gazeta”da chop etilgan bosh maqolada tilga olingan, oliy ta’lim muassasalari qoshida amaliy studiyalar ta’sis etish xohishi bildirilgan edi.

Kishinyovlik doimiy ishonchli vakil I.S.Iosilevich ushbu vazifani o'zgacha qo'ygan edi. U shunday yozgandi: "nazariy qoida to'g'risida mavhum fikr-mulohaza yuritish o'rniga, o'quvchi oldida aniq shaxsni namoyish eting, unga yurist-amaliyotchilar laboratoriyasini oching, unga tomonlar o'rtasida yoki tomonlar bilan sud o'rtasida kechadigan kurashning barcha jarayonini ochib bering, menimcha bu ikki tomonlama foyda keltiradi. Bir tomondan, ushbu yo'l bilan juda nazariy qoida ham o'zlashtiriladi, ikkinchi tomondan, eng muhimi, ishga tashxis qo'yish va uni davolash usuli, huquqiy asoslarni qo'llash usuli bilan tanishiladi.

XX asrning boshlarida oliy o'quv yurtlari negizida yuridik klinikani tashkil etish masalasi qizg'in bahs-munozaraning mavzusiga aylangan edi. Ammo bu kabi klinikalarning rivojlanishida ikkinchi davr – XX asrning 50-yillarida sodir bo'ldi. Bu davrda AQSHda huquqshunoslik maktablarida o'qitiladigan dasturlar qabul qilindi. Unda aholiga bepul yuridik xizmat ko'rsatish hamda bo'lajak yuristlar bo'lgan tinglovchilarni amaliy jihatdan kasbiy faoliyatga samarali tayyorlash masalasiga alohida urg'u berildi. 1960-yilga kelib, AQSHda oliy o'quv yurtlarining huquqshunoslik fakul'tetlari qoshida 30 ga yaqin yuridik klinikalarning faoliyati yo'lga qo'yilgan. 1955-yilda Rossiyaning Petrozavodsk universiteti negizida yuridik klinika tashkil etilgan. Keyingi davrlarda Braziliya, Polsha, Yaponiya kabi davlatlarda ham yuridik klinika oliy o'quv yurtlari huquqshunoslik fakul'tetlarining muhim tarkibiy elementlaridan biriga aylangan[6].

Ta'lim jarayonida, jumladan xalq ta'limi xodimlarini malakasini oshirish tizimiga huquqiy modullarni o'qitishda kazu tahlili metodidan foydalanish tinglovchilarda real hayotiy vaziyatlarga nisbatan munosabatda huquqiy me'yorlarga tayanib ish ko'rish malakasini rivojlantirishga yordam beradi. Metodni qo'llashda faol va interfaol metodlarga tayangan holda tafakkurning barcha darajasi: oddiy yodda saqlab qolishdan tortib, baholovchi muhokamagacha bo'lgan jarayonlarda fikrlash orqali (Benjamin Blum taksonomiyasiga ko'ra) huquqiy masalalar tahliliy o'rganilib, yechim topiladi[7]. Kazu tahlili metodi bilan ishlash quyidagi bosqichlarda kechadi:

- 1-bosqich: huquqiy masalalar bo'yicha savollar shakllantiriladi;
- 2-bosqich: tegishli vaziyatga bog'liq muhim elementlar aniqlanadi;
- 3-bosqich: muhim elementlar tahlil qilinib, umumlashtiriladi;
- 4-bosqich: to'g'ri qaror qabul qilinadi (yechim topiladi).

Kazu metodining asosiy mohiyati "har bir bosqichda ko'plab savollarni shakllantirish asosida hatto eng murakkab huquqiy muammolarni ham hal qilishdan iborat. Ya'ni:

1-bosqich. Ma'lumotlarni to'plash.

Savollar. Nima sodir bo'ldi? Mazkur ishning asosida qanday hodisalar yotibdi? Ushbu hodisa qayerda va qachon sodir bo'ldi? Hodisaning ishtirokchilari kimlar va manfaatdor tomon kim? Qanday dalillar muhim sanaladi? Qaysi dalillar o'ta muhim? Qandaydir muhim dalillarning mavjudligi yechimni topish uchun yetarli? Ishning mohiyatini yoritishda nima dalil, nima dalilning bahosi yoki kimningdir fikri sanaladi?

2. Qonunchilik asoslariga tayanib ish ko'rish.

Savollar. Bu ishni ko'rib chiqishda unga taalluqli bo'lgan qanday qonunlar, me'yoriy hujjatlar va huquqiy manbalar, shuningdek, tegishli qonunning qaysi moddalari va huquq me'yorlariga tayanib ish ko'rish kerak? Mazkur muammo yuridik xarakterga egami yoki boshqa xarakterdagi masala sanaladimi? Huquqshunos yoki sud hal qilishi lozim bo'lgan yuridik

muammo qanday shakllantirilgan? Bu ish bo'yicha yuridik muammodan tashqari axloqiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy masalalarni belgilash mumkinmi?

3. Ishonchli dalillar bilan tanishish va ularni tahlil qilish.

Savollar. Har bir tomon ishning asosida yotadigan va qonunchilik asoslari bilan tartibga solinadigan qanday yuridik, siyosiy va boshqa turdagi ishonchli dalillarni taqdim etishi mumkin? Ular tomonidan keltirilgan ishonchli dalillar ish bo'yicha tegishli qarorni chiqarish uchun yetarlimi?

4. Yechimni topish (qaror qabul qilish).

Savollar. Ushbu masala bo'yicha qanday qaror qilingan yoki qabul qilinishi kerak? Bunday qarorning qabul qilinishi uchun asos (dalillar, qonunchilik asoslari) mavjudmi?[8].

M.V.Cherednikova, Ye.V.Evplova, Ye.V.Gnatishina tomonidan yaratilgan "Huquq fanlarini o'qitish metodikasi" ("Metodika prepodavaniya pravovix distsiplin") o'quv qo'llanmasi [9,149-b] da kasbiy (huquqiy) ta'lim metodikasining nazariy asoslari (o'quv predmeti va pedagog faoliyatining me'yoriy vositalari, kasbiy ta'lim tizimining me'yoriy-huquqiy asoslari, o'quv rejasi, kasbiy ta'limni loyihalash hamda ishlab chiqarish ta'limini tashkil etish maqsadi, ishlab chiqarish ta'limining o'quv-metodik ta'minoti, o'quv faoliyatini nazorat qilish metodikasi va boshqalar), huquq fanlarini o'qitish metodikasining o'ziga xos jihatlari (ma'ruza va uning shakllari, huquqiy tushunchalarni bayon qilish va o'zlashtirish metodikasi, ta'limning faol va interfaol metodlari, tinglovchilarning mustaqil ishlarini tashkil qilish metodikasi, bitiruv malaka ishini tayyorlash va rasmiylashtirishga qo'yiladigan talablar) to'g'risida so'z yuritiladi. Ayni o'rinda shuni ham aytib o'tish joiz, mualliflar ma'ruza darslarini tashkil etishga yondashganlari kabi seminar, amaliy hamda laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazishni ham zamonaviy yondashuvlarga muvofiq amalga oshirish xususida batafsil to'xtalib, ularning zamonaviy shakllari bo'yicha misollar keltirsa, maqsadga muvofiq bo'lgan bo'lardi. Ahamiyatli jihati, o'quv qo'llanmada tinglovchilarga nazariy ma'lumotlarni uzatish hamda o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotga samarali tatbiq qilish imkonini beruvchi interfaol metodlar, ularning didaktik imkoniyatlarini ochib berishga alohida e'tibor qaratilgan.

Natijalar. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda xalq ta'limi pedagog –xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimida so'nggi 5 yilda yirik o'zgarishlar va tub burilishlar sodir bo'ldi. Bu o'z navbatida xorijiy tajribalarni eng maqbullarini olish, xalqaro standartlarga mos bo'lgan jihatlarni o'zlashtirish bilan namoyon bo'ladi.

Xususan, so'nggi besh yillik tajriba-sinovlarda xalq ta'limida faoliyat olib borayotgan umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchilarining malakasini oshirish jarayonida ta'limdagi me'yoriy-huquqiy hujjatlarni o'rganish, huquqiy bilimlarni berishga qaratilgan o'quv modullarini keskin qisqartirilganligi sababli, tinglovchilarning huquqiy bilim olishga bo'lgan ehtiyojlari oshganligini o'z tadqiqotlarimda anketa so'rovlarini o'tkazish jarayonida sezilarli darajada kuzatildi. Malaka oshirishda nazariy mashg'ulotlarni tashkil etishda ma'ruzaning muammoli, maslahat-ma'ruza, ma'ruza-matbuot anjumani, binar-ma'ruza, ma'ruza-suhbat kabi turlaridan foydalanish samarali ekanligini ko'rsatib o'tilgan bo'lsa, amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishda turkum interfaol metodlarni qo'llash taklif etilgan. Masalan, Cherednikova M.V. Yevplova Ye.V., Gnatishina Ye.V. quyidagilar metodlarni dan iborat: "Barter", "Tushunchalar mohiyatini turli pozitsiyada yoritish", "Yopishqoq yorliq", ("Stiker"), "Buzuq telefon", "Loto", "Sinkveyn", "Atamali chigal yozish", keys-stadi, aylana stol, trening, "Aqliy hujum", "Oltita

shlapa” (Edvard de Bono), “Bilaman. Bilishni xohlayman. Bilib oldim” (BBB), “Qo’shish-ayrish-qiziqarli”, “Tayanch so’zlar”, “Esse”, didaktik o’yinlar, blits-o’yin va boshqalar[10,149-b].

Demak, yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda bugungi kunda O’zbekistonda ham iqtisodiy jihatdan yetakchi xorijiy davlatlarning aholi o’rtasida “Street Law” dasturi huquqiy bilimlarni targ’ib qilish; malaka oshirish jarayonida tinglovchilarni (maktab o’qituvchilari) huquqiy bilimlarini kengaytirish, to’ldirish, huquqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda huquqiy mazmundagi o’quv modullarini malaka oshirish jarayoniga joriy etish orqali malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy ongini rivojlantirish va huquqiy madaniyatini oshirish bo’yicha nazariy mashg’ulotlarni tashkil etishda ma’ruzaning muammoli, maslahat-ma’ruza, ma’ruza-matbuot anjumani, binar-ma’ruza, ma’ruza-suhbat kabi turlaridan, shuningdek, huquqiy kazus va keys-stadilardan foydalanish kabi tajribalariga tayanish samarali natijalarni kafolatlaydi. Mazkur tajribalar tinglovchilarning o’quv-bilish faoliyatini faollashtirish uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni hosil qiladi. Natijada tinglovchilar puxta huquqiy bilim olish, ularni amalda qo’llash ko’nikma-malakalarini, shuningdek, kasbiy kompetentlik sifatlarini o’zlashtirish imkoniyatiga ega bo’ladi. Ma’lumki, biz huquqiy demokratik davlat va adolatli fuqarolik jamiyatini barpo etish yo’lidan boryapmiz. Bu borada bir qator me’yoriy huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Biroq huquqiy ta’lim nazariyasi va metodikasini takomillashtirish, huquqiy bilimni tizimli va uzluksiz oshirib borish mexanizmi to’liq joriy etilmayapti. Fikrimizcha, oldimizda hal etilishi lozim bo’lgan bir qator vazifalar turibdi. Huquqiy ta’lim ijtimoiy sohaning muhim tarkibiy qismidir.

Muhokama. O’zbekiston ta’lim tizimida tub o’zgarishlar bo’layotgan bir vaqtda huquqiy ta’limni ham isloh etish zamon talabidir. Malaka oshirish ta’lim muassasalarida huquq sohalarini o’qitishning mavjud holati ta’limning zamonaviy shakllarini joriy etishni talab etadi. Globallashuv sharoitida huquqiy ta’limga bo’lgan ehtiyoj har qachongidan ko’ra yuqoriroqdir. Ommaviy madaniyat g’oyalari ta’siri kuchayib borayotgan mavjud vaziyatda, huquqiy savodsizlik o’zining salbiy oqibatlarini ko’rsatadi. Huquqiy ta’limni sifat jihatidan yangi bosqichga ko’tarish va jamiyatda huquqiy targ’ibotni keng yo’lga qo’yilishi huquqiy madaniyatning oshishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga tinglovchi o’z bilimini amaliyotda qo’llay olishi lozim.

Amalda malaka oshirish muassasalarda tinglovchilar ko’proq nazariy bilim olish bilan cheklanmoqda. Dars vaqtida nazariy bilim berilib ba’zi amaliy jarayonlar muhokama qilinsada, biroq tadqiqot jarayonida tinglovchilardan olingan ijtimoiy so’rovlardan ma’lum bo’ldiki, ularni ko’proq amaliy jarayonlar qiziqtiradi. Mavjud sharoitda tinglovchilarning fikrini inobatga olgan holda ayrim tavsiyalarni keltirib o’tamiz. Ba’zi o’rinlarda ta’lim tizimida faoliyat olib borayotgan pedagoglar tomonidan huquqiy adabiyotlardan foydalanish imkoniyatining cheklanishiga noo’rin holat deb qaraymiz.

Chunki o’quv va ishchi fan dasturlaridan o’rin olgan adabiyotlar vaqt o’tishi bilan eskirishi mumkin. Shuning uchun ham o’quvchi va tinglovchilar uchun ta’lim muassasalaridan tashqarida onlayn o’qitish va internetdagi adabiyotlardan foydalanish imkoniyati yaratilishi lozim. Mavjud sharoitda malaka oshirish ta’lim muassasalari qoshida davlat va huquq asoslari fani o’qituvchilarini malakasini oshirish kurslari tinglovchilari uchun huquq maktablari va huquqiy klinikalar tashkil etilmagan. Huquqiy klinikalarni tashkil etish tinglovchilarga tahsil jarayonida amaliyotdan foydalanish imkonini beradi. Bu yo’nalish qoshida tashkil etilishi lozim bo’lgan huquqiy klinikada mayda maishiy bitimlar, ta’lim-tarbiya jarayonida yuzaga kelishi

mumkin bo'lgan huquqiy vaziyatlar kabi holatlar tahlil qilinishi lozim. Huquqiy klinikalarning tashkil etilishi tinglovchilarga olgan nazariy bilimlaridan amaliyotda foydalanish imkonini beradi.

Mazkur masalada xorijiy mamlakatlardagi tajribani tahlil qilish kerak. Alper Uyumaz va Kamol Erdo'g'anning ta'kidlashicha, Turkiyada tinglovchilar faqat nazariy bilimlar bilan oliy ta'lim muassasasini tugatishadi. Nazariya va amaliyot o'rtasida uzilish paydo bo'ladi, ular haqiqiy holatga duch kelganlarida ma'lumotlaridan foydalana olishmaydi[11]. Bolonya jarayoni Turkiya ta'lim tizimiga yangicha yondashuvni olib keldi, nafaqat tinglovchilar, balki professorlar ham ushbu yangi vaziyatga moslashmoqdalar. Amaliy dasturlar professorlarning ma'ruzalariga asoslangan an'anaviy huquqiy ta'limni o'zgartirdi. Ushbu o'zgarish axborot davrining natijasidir.

Professor va tinglovchilar huquqiy ma'rifatda birgalikda ishtirok etishlari kerak. Bolonya jarayoniga muvofiq huquqshunos tinglovchilarni o'qitish jarayonida faol ishtirokini ta'minlaydi, ularning olgan bilimlari va tajribalari doimiy bo'lib qoladi. Tinglovchilar va professorlarning harakatchanligi xalqaro aloqalarni yaxshilaydi va turli xil huquqiy vaziyatlarda bizni chinakam tushunishda yordam beradi. Jamiyatimizda "huquqiy targ'ibotni amalga oshirish faqatgina huquqshunoslarning vazifasi" deb qarovchilar ham bor. Biroq, volontyorlar faoliyatini yo'lga qo'yish foydadan holi bo'lmaydi. O'zbekistonda huquq maktablari faoliyatini yo'lga qo'yish lozim. Biroq, huquq maktablarini bitirgan o'quvchilarning hammasi ham huquqshunos bo'lmashligi mumkin. Lekin ular uchun bilim olish imkonini cheklab bo'lmaydi. Ayrim olimlarning fikriga ko'ra, huquqiy klinika bu kam ta'minlangan odamlarga yuridik xizmat ko'rsatishdir. Ammo maqsad bu emas, mijozlarga huquqiy xizmatni samarali tashkil etish, huquqiy amaliyot aks ettirilgan eksperimental treningdir. Bu nafaqat o'quv jarayoniga yordam beradi, shu bilan birga kelajakda ilg'or fikrlovchi mutaxassisni yaratishga yordam beradi[12]. Bizning fikrimizcha bu jarayon tezlashib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 27-avgustdagi "Davlat ta'lim muassasalarida yuridik ta'limning uzluksiz tizimini joriy etish hamda voyaga yetmagan yoshlarning huquqiy madaniyati va savodxonligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 532-sonli Qaroridan kelib chiqib, umumta'lim maktablarining "Davlat va huquq asoslari" fanidan dars beradigan o'qituvchilarni huquqiy ongini rivojlantirish va huquqiy madaniyatini shakllantirishni e'tiborga olib, umumta'lim muassasalarida huquq fanidan dars beradigan oliy yuridik ma'lumotga ega bo'lmagan pedagog xodimlarni bepul asosda 2026-yil yakuniga qadar bosqichma-bosqich yuridik mutaxassislik bo'yicha qayta tayyorlash uchun zarur choralarni ko'rish ko'zda tutildi. Huquq fanidan dars beradigan pedagog xodimlarning malakasini kelgusida doimiy ravishda oshirib borish maqsadida 2024-yil 1-noyabrga qadar uzluksiz kasbiy rivojlantirish platformasini yaratish vazifa qilib belgilandi. Bu belgilangan vazifalar esa malaka oshirish va qayta tayyorlash tizimida huquq fani o'qituvchilarining huquqiy madaniyatini yuksak darajaga olib chiqishni ko'zlaydi.

Zamonaviy bosqichda pedagog xodimlarning malakasini oshirish tizimi pedagog shaxsining shakllanishi va rivojlanishining individual strategiyalarini amalga oshirishga imkon beruvchi aniq variativ tuzilmaga egaligi, bevosita ta'lim amaliyoti bilan bog'liqlik bilan tavsiflanadi.

Xorijiy tajribani inobatga olgan holda onlayn huquq fanlarini o'qitish tizimini yo'lga qo'yish lozim. Shu bilan birga ta'limning biror bosqichida ham huquq sohalari bo'yicha onlayn

olimpiadalari tashkil etilmagan. Hozirgi vaqtda zamon shiddat bilan o'zgarmoqda va axborot olish imkoniyati har bir oilaga tobora kengroq kirib bormoqda. Bu vaziyatda huquqiy ta'lim va targ'ibotni samarali qo'llash mumkin. Rasmiy "Telegram" kanalini tashkil etish orqali ham huquqiy targ'ibot va ta'lim samaradorligiga erishish mumkin. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tashabbusi bilan tashkil etilgan "Huquqiy axborot" "Telegram" kanali 250 000 dan ortiq foydalanuvchisiga ega. Foydalanuvchilar soni kundan kunga ortib bormoqda. Huquq sohalari bo'yicha umumiy o'rta, o'rta maxsus va oliy ta'lim muassasalari tinglovchilari uchun onlayn olimpiadalarning tashkil etilishi jamiyatda huquqiy ong va madaniyat darajasini yuksaltirishga xizmat qiladi. Ayrim olimlarning ko'rsatishicha, so'nggi 25 yilda huquqiy ta'lim olishning narxi inflyatsiya tezligidan 2 barobar oshdi [13, 117-131-b]. Ushbu holat huquq maktablarida ko'proq kuzatilgan. Onlayn o'qitish va telegramm kanalini tashkil etilishi tinglovchilarga axborotdan istagan vaqtda foydalanish imkonini beradi. Bu orqali tinglovchilar o'ziga qulay bo'lgan vaqtda va muhitda muloqotga kirishadi.

Xulosa. Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimida tinglovchilarni huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirish va rivojlantirishda huquqiy asoslaridan biri bo'lgan "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish Konsepsiyasi" [14] da belgilangan vazifalardan kelib chiqib, malaka oshirish jarayonida tinglovchilarga huquqiy bilim asoslarini targ'ib qilish, pedagoglarni o'z huquqlarini himoya qilishning amaliy mexanizmlarini o'rgatishga qaratilgan yangi tizimlar joriy etishda huquqiy muammolarni hal etishga amaliy ko'maklashuvchi "Yuridik klinika", "Huquqiy xizmat", "Yuridik yordam", "Huquqiy axborot xizmati" kabi yo'nalishlardagi elektron platformalarni tashkil qilish zaruriyati paydo bo'lmoqda. Bunda asosiy maqsad xalq ta'limi tizimida faoliyat yuritayotgan pedagog xodimlarni huquqiy ongini rivojlantirish, ularda huquqiy masalalar yuzasidan muammolarni tahlil etish, masalaga tegishli bo'lgan qonun va qonunosti hujjatlariga murojaat qilish va undan kerakli javoblarni olish orqali huquq va erkinliklarini ta'minlash, ro'yobga chiqarishga erishishni o'rgatishga qaratilgan pedagogik vazifalarni faoliyatga olib kirish kerak. Bu masalani pedagogik ahamiyati unda jamiyatda pedagoglarni huquqiy bilimlarini mustahkamlash xamda huquqiy madaniyatini yuksaltirishda huquqiy targ'ibotning innovatsion usullarini joriy etish muhim o'rin tutadi. Biz ularni quyidagilarda ko'rishimiz mumkin:

birinchidan, huquqiy targ'ibotning innovatsion usullariga bizningcha, maqsadli auditoriyalarni tashkil etish, bunda ta'limning barcha turidagi xodimlar (davlat xizmatchilari, pedagoglar va boshqalar) uchun huquqiy ta'limni qamrab olgan malaka oshirish kurslarini tashkil etish;

ikkinchidan, pedagoglarning mehnat faoliyat va hayotiy holatlarda yuzaga keladigan muammoli masalalar bo'yicha huquqiy yechim taklif etiladigan "Yuridik klinika" platformasini yaratish va ishga tushirish;

uchinchidan, xalq ta'limi rahbar va pedagog kadrlarini o'z huquqiy bilim darajasini sinash maqsadida internet tizimida turli bosqichlarga ega bo'lgan "Huquqiy test" loyihasini yaratish; internetdagi ijtimoiy tarmoqlarda (Facebook, Telegram, Youtube va h.k.) davlat organlari va tashkilotlarning kanallarini tashkil qilish va ushbu kanallarda veb-texnologiyalardan keng foydalangan holda, soha faoliyati yo'nalishlaridan kelib chiqib, huquqiy targ'ibot materiallarini joylab borish;

to'rtinchidan, qonun hujjatlari mazmunini qisqacha tahliliy yoritish, shuningdek, aholining huquqiy bilimlarini yuksaltirishga doir huquqiy materiallarni berib borish;

beshinchidan, mamlakat aholisi ko'p foydalanadigan ijtimoiy tarmoqlarda so'rovlar o'tkazish orqali huquqiy madaniyat va huquqiy ong darajasini tahlil qilish va uning natijasida huquqiy axborotni manzilli yetkazish ishlarini tashkil etish;

oltinchidan, pedagoglarni huquqiy madaniyatini yuksaltirish vositalari: huquqiy mavzularni tizimli, tahliliy yoritib borish hamda aholini qonunga hurmat ruhida tarbiyalashga doir teleko'rsatuvlar; huquqiy targ'ibot sohasida faoliyat yurituvchi ommaviy axborot vositalari (matbuot, televideniye, radio); huquqiy davriy nashrlar; fuqarolarning huquqiy ma'rifatini oshirishga xizmat qiladigan, huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan tahliliy tok-shou, bahs-munozara yo'nalishidagi ko'rsatuv va eshittirishlarni efirda berib borish.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini xalq ta'limi xodimlarining malaka oshirish tizimida shakllantirishda "Huquq masalalari", "Ta'lim tizimining me'yoriy-huquqiy asoslari" o'quv modullari xar bir kurs uchun 4 soat hajmda masofadan (onlayn) o'qish va an'anaviy (oflayn) o'qitish tizimida huquq sohasiga tegishli eng dolzarb masalalar bo'yicha o'quv dasturlarini ishlab chiqish va kontekstlarini elektron platformaga joylashtirib borish orqali samarali natijaga erishiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Новая образовательная программа "Street Law" // <http://www.dailyeducator.ru/moseks-632-1.html>.
2. Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш Концепцияси // www.lex.uz.
3. Brett A. Brosseit. Law school academic support professionals' perceptions about development of students' critical thinking. The Adrian Dominican School of Education of Barry University. 2015. –171 p.
4. Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш Концепцияси // www.lex.uz.
5. Певцова Е.А. Актуальные вопросы методики преподавания юриспруденции / Учеб. пособие. – М.: Изд-во Международного юридического института, 2010. – С. 112.
6. Кузьмина В.С. История развития юридических клиник // <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-razvitiya-yuridicheskikh-klinik>.
7. Жадан В.Н. Опыт применения интерактивных и инновационных форм и методов обучения в преподавании юридических дисциплин // <https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-primeneniya-interaktivnyh-i-innovatsionnyh-form-imetodov-obucheniya-v-prepodavanii-yuridicheskikh-distsiplin>.
8. Жадан В.Н. Опыт применения интерактивных и инновационных форм и методов обучения в преподавании юридических дисциплин // <https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-primeneniya-interaktivnyh-i-innovatsionnyh-form-imetodov-obucheniya-v-prepodavanii-yuridicheskikh-distsiplin>.
9. Чередникова М.В., Евплова Е.В., Гнатышина Е.В. Методика преподавания правовых дисциплин / Учеб.-метод. пособ. – Челябинск:Цицеро, 2016. – 149 с.
10. Чередникова М.В., Евплова Е.В., Гнатышина Е.В. Методика преподавания правовых дисциплин / Учеб.-метод. пособ. – Челябинск:Цицеро, 2016. – 149 с.
11. Alper Uyumaz, Kemal Erdoğan. The theory of legal clinic in education of law. Procedia - Social and Behavioral Sciences 174 (2015) 2116 –2122. // www.sciencedirect.com.
12. Shashikala Gurple, Rupal Rautdesai. Revisiting Legal education for Human Development: Best Practices in South Asia. Procedia - Social and Behavioral Sciences 157(2014)254265. <http://www.lawstudies.com/PhD/Indonesia/>; <http://www.wcl.american.edu/hrbrief/17/2ezer.pdf>; http://www.innovatingjustice.com/innovations/singapore-lawyers-developmodules-for-legal-education?view_content=details.

13. 13.John O. McGinnis, Russell D. Mangas. An undergraduate option for legal education. *International Review of Law and Economics* 38 (2014) 117–131.
14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi PF-5618-son Farmonining I- ilovasi "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish Kontseptsiyasi".

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 1 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).